

О. І. Моркляник

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра архітектурного проектування

ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА УТОПІЧНИХ ІДЕЙ РАДЯНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ 30–80-х рр. ХХ ст.

© Моркляник О. І., 2018

Зроблено спробу проаналізувати ідеологічну складову радянської архітектури 30–80-х рр. ХХ ст. Підкреслено ідеологічне тло розвитку ідей (зокрема, утопічних) в радянській архітектурі аналізованого періоду. Розглянуто послідовність етапів розвитку і формування ідеї соціалістичного реалізму та суть ідеї пошуку соціалістичного стилю в архітектурі досліджуваного періоду.

Ключові слова: утопічна ідея, радянська архітектура, соціалістичний реалізм, соціалістичний стиль, архітектурне мислення.

Постановка проблеми

Як відомо архітектурні ідеї того чи іншого етапу розвитку архітектури слідує (впливають) з певної ідеальної моделі державно-політичного устрою суспільства. Такою ідеальною моделлю в СРСР від початку його утворення і до кін. 80-х рр. ХХ ст. (фактичного розпаду СРСР) стала побудова соціалістичної країни, як системного перетворення суспільного устрою та альтернативи наявному досі. Можемо констатувати, що прагнення до раціоналізації існування людини стало соціальною утопією досліджуваного періоду та породило утопічні ідеї розвитку і формування соціалістичного реалізму та пошуку соціалістичного стилю в архітектурі.

Утопічна ідея, як специфічна конструкція мислення, має певні властивості, притаманні їй незалежно від конкретного змісту: по-перше, надання переваги всезагальному благу перед потребами людини-індивіда; по-друге, ідеальне в утопії абсолютизується, утверджується незмінна, позачасова дійсність прийнятих нею цінностей.

Утопічні ідеї у сфері архітектури досліджуваного періоду не були специфічним явищем, оскільки стали своєрідною проекцією ідеалів соціальної утопії на просторову організацію життєдіяльності людини та відображенням принципів утопічного мислення у створенні творів архітектури як на рівні проектного задуму, так і на рівні їх реалізації. Заангажованість радянської архітектури у сферу державної ідеології ставила перед архітекторами надзавдання, вирішення котрих виходило за межі фахових дискусій і переходило у площину державно-політичного устрою; розвиток архітектури в цей час (30–80-ті рр. ХХ ст.) відбувався під ідеолого-політичним контролем держави. В літературі радянського періоду знаходимо: “...найважливішим завданням...стала розробка творчого методу соціалістичного реалізму у застосуванні до специфічної природи архітектури” (Н. П. Билінкін та ін., 1985, с. 13).

Аналіз досліджень та публікацій

Тему дослідження радянської архітектури аналізованого періоду висвітлено у працях радянських дослідників, зокрема Н. П. Билінкіна, А. В., Рябушина І. Н. Седака, В. П. Дахно, Ю. І. Пісковського, М. Й. Астафєвої-Длугач та ін. В кожній з праць, згаданих авторів, тією чи іншою мірою висвітлено ідеї соціалістичного реалізму та ідеї пошуку соціалістичного стилю в радянській архітектурі. Проаналізувавши праці пострадянських дослідників, зокрема С. Г. Іванова, А. В. Іконнікова, А. О. Пучкова та ін., бачимо наголос на ідеологічній складовій архітектурних ідей досліджуваного часу. У статті використано матеріали узагальнювальних робіт та періодичних праць в яких

осмислено розвиток і становлення радянської архітектури та наголошено на ідеологічних підставах формування ідей в архітектурі аналізованого періоду.

Метою статті є: спроба проаналізувати ідеологічну складову утопічних ідей соціалістичного реалізму та соціалістичного стилю в радянській архітектурі; пошук взаємозв'язку між панівною державною ідеологією та розвитком архітектури.

Виклад основного матеріалу дослідження
Ідеологічні підстави розвитку ідей в архітектурі СРСР періоду
30-х рр. – I пол. 50-х рр. XX ст.

Послідовність фактів історії радянської архітектури важко пояснити, ґрунтуючись лише на їх внутрішньому розвитку; очевидними є якісні відмінності певних періодів та їхніх кардинальних переходів. Результати практичної архітектурної діяльності свідчать про зміну ціннісних орієнтацій. 1932 р. став початком розвитку догматичної державної ідеології, котра стала дієвою завдяки поверненню до неокласичних традицій в архітектурі. 1932–1955 рр. – один з найсуперечливіших періодів у розвитку архітектури СРСР, адже його формування відбувалося під впливом партійно-урядових рішень комуністичної партії СРСР.

Зміни у суспільній сфері та в державно-політичному устрої СРСР у 30-х рр. XX ст. безпосередньо відображено в архітектурній діяльності. “Становлення і ріст радянської архітектури проходили під безпосереднім і благодотворним впливом політики партії і Радянської держави. Рішення партії і уряду з питань архітектури і будівництва визначали спрямованість архітектури на всіх етапах її розвитку, надихаючи зодчих на нові звершення, на розробку нових теоретичних положень, планування та реалізацію сміливих містобудівельних та архітектурних проєктів” (І. Н. Седак та ін., 1987, с. 5), – такими словами у вступі до книги “Архітектура Радянської України” охарактеризовано роль комуністичної партії у розвитку архітектури Радянської країни.

Важливою передумовою розвитку будь-якого мистецтва, зокрема архітектури, у тоталітарній системі СРСР стали державна організація мистецтва та державний контроль. Послідовно, починаючи з 30-х рр. XX ст., у СРСР створювали централізовану структуру, підпорядковану єдиному партійному керівництву. Вирішальним роком у створенні такої системи став 1932 р., коли 23 квітня ЦК ВКП(б) ухвалила Постанову “Про перебудову літературно-художніх організацій”. З посиланнями на “гурткову замкнутість”, котра гальмує розвиток радянського мистецтва, ЦК ліквідував усі творчі об'єднання у галузі літератури, замість яких затверджувалась єдина Спілка. У третьому пункті постанови записано: “Провести аналогічні зміни ... інших видів мистецтва” (С. Г. Іванов, 2001, с. 99). 4 липня 1932 р. створено Спілку радянських архітекторів. Перший Всесоюзний з'їзд архітекторів, який відбувся 16 липня 1937 р., на багато десятиліть закріпив сформований порядок, виражений у жорсткій вертикалі тотального управління за схемою: єдиний керівний центр – єдина ідеологія – єдиний творчий метод (С. Г. Іванов, 2001, с. 102–104). Згодом розгорнулося створення відповідних організацій в республіках, зокрема в Українській СРСР відбулися аналогічні процеси. Як стверджено в книзі “Архітектура Радянської України”: “... архітектори були єдині у своєму прагненні успішно вирішувати соціальні завдання, які були поставлені новим суспільним устроєм... Постанова ЦК ВКП(б)... поклала кінець груповій ізольованості у діяльності архітекторів, намітила *єдиний* (курсив – М. О.) шлях розвитку радянської архітектури” (І. Н. Седак та ін., 1987, с. 7). У 1933 р. в Українській СРСР створено Спілку архітекторів України, що об'єднала близько 2 тис. архітекторів.

Зі створенням у 1932 р. Спілки радянських архітекторів припинено вільні архітектурні формологічні пошуки. В архітектурній професійній свідомості панувала установка на соціальну утопію; нові утопічні ідеї 30-х рр. XX ст. передбачали звернення до “вічної досконалості” класики. Розглянувши статuti Спілки радянських архітекторів, виявлено типові формулювання, які стверджують, що будь-який твір мистецтва створений лише для відповідних цілей. Концепція чистого мистецтва, мистецтва для мистецтва, стала неприйнятною для тоталітарної системи СРСР,

що нададі відобразилося в утопічних ідеях соціалістичного реалізму. Ідеологічна складова цих ідей є очевидною і беззаперечною, оскільки архітектурі, фактично, відведено величезну ідеологічну роль. У вступній статті Вісника Академії архітектури УРСР у 1946 р. під назвою “Вище ідеологічний рівень працівників архітектури” подано: “Однією з найважливіших передумов розв’язання ... завдань є подальше втілення соціалістичної ідеології в суспільне життя країни, підвищення комуністичної свідомості людей ... Працівники радянського архітектурного мистецтва ... мають докласти всіх зусиль до того, щоб створити величні споруди і ансамблі, гідні нашої соціалістичної епохи” (В. Г. Заболотний, 1946, с. 2).

Як стверджує один з дослідників проблеми утопічних ідей А. Іконнікова, “утопія – це спеціально сконструйований ідеал, котрий нав’язується життю, як парадигма її зміни В основі утопії – ідея раціонального всепроникного порядку для загального блага; ефективність його заперечується нівелюванням індивідуального та особистого. Жорстка безособистісність поглиблюється тим, що в прагненні до чистоти ідеалу автори і прихильники утопій підкорюють своє бачення світу і прийняті системи цінностей безкомпромісному протиставленні “нашого” і “ненашого”. В їх конфлікті утопічний ідеал бачився ціллю, що виправдовує будь-які засоби і в кінцевому рахунку утопічна свідомість готувало ґрунт для тоталітаризму і його крайнощів” (Іконніков, 2012). Яскравим прикладом цієї думки є соціальна утопія СРСР та утопічні ідеї в архітектурі, як похідні соціальної утопії.

Формування концепції “соціалістичного реалізму” в радянській архітектурі

Як зазначено вище, будівництво “нового” суспільства вимагало “нової” архітектури. На зміну культурі минулого повинна була прийти нова соціалістична культура, озброєна найбільш передовим творчим методом – методом соціалістичного реалізму. Сам термін вперше використано у 1932 р., а офіційно ним послуговуються лише з 1934 р. після проголошення на I Всесоюзному з’їзді радянських письменників. Найдетальніше формулювання соцреалізму запропонував А. Жданов, як головний радянський ідеолог, котрий підкреслював потрібність: “...знати життя, щоб вміти правдиво зобразити у художніх творах, зобразити не схоластично, не мертво, не просто як “об’єктивну реальність”, а ... в її революційному розвитку. Завдяки цьому правдивість та історична конкретність художнього зображення повинні поєднуватися із завданнями ідейної переробки і виховання трудящих у дусі соціалізму. Такий метод... є тим, що ми називаємо методом соціалістичного реалізму” (С. Г. Іванов, 2001, с. 89).

Трактування соціалістичного реалізму в архітектурі набрало дещо інших значень. Його зміст зводився до “створення образів, які опрацьовувалися на основі оволодіння майстерністю і культурою з врахуванням всіх досягнень будівельної індустрії” (Астаф’єва-Длугач, 1987, с. 38). Здавалося, що за цими формулюваннями не приховувалося нічого конкретного. Теоретично, навіть залишалось місце для певного архітектурного плюралізму за умови політичної лояльності архітектури. Проте, на практиці, вже до середини 30-х рр. ХХ ст. сформувався специфічний творчий метод.

Із соціалістичним реалізмом ототожнено історизм у вільному трактуванні, що поєднував класичні принципи з “сучасністю” елементів форми. Глибоке залучення історії в радянську архітектуру виправдано пропагандистськими завданнями: “реалістична, зрозуміла народу ідейно-художня спрямованість мистецтва... слугувала активним засобом виховання соціалістичної свідомості радянської людини, патріота своєї батьківщини” (Н. П. Билінкін, 1985, с. 13). Проблема змістового трактування поняття соціалістичний реалізм в архітектурній теорії займає одне з провідних місць. Наведемо трактування поняття соцреалізму в архітектурі в роботі А. П. Мардера: “Говорячи про реалізм в архітектурі, необхідно мати на увазі не правдивість архітектурної форми, а спосіб архітектурного мислення” (А. П. Мардер, 1988, с. 168).

Джерелом необхідних засобів культурної виразності, які б могли презентувати нову роль архітектури у тоталітарному суспільстві, стало звернення до культурної спадщини. Інтерес до минулого був не випадковим. У розумінні тогочасних ідеологів, минуле, за відповідної інтерпретації, повинно було стати надійною опорою суспільства, що формувалося. Декларувалося,

що: “культура нового комуністичного суспільства є результатом закономірного розвитку всієї попередньої культури людства; використання спадщини можливо лише шляхом критичної її переробки на основі класового аналізу” (С. Г. Иванов, 2001, с. 58). Ці пункти слугували основою не лише для активного впровадження античного ордеру в архітектуру, але і стали базовими для створення “радянської класики”. Минуле, передовсім спадщина Древньої Греції та Риму, розтлумачено як таке, що передувало “Великій сталінській ері”.

Прагнення зробити архітектуру ідеологічно заангажованою потребувало розвитку необхідних засобів виразності. Це призвело до реанімації ідеї “архітектури, що говорить”. Як зазначає А. В. Іконніков: “у 30-х рр. XX ст. “мова архітектури” ставала все конкретнішою, набуваючи вербальних характеристик” (А. В. Іконніков, 1997, с. 435). Суть ідеї полягала у наповнюваності архітектури глибоким інформаційним та ідеологічним змістом. “Правдивість” в архітектурі пов’язано із символізацією ідей ілюстративними чи асоціативними засобами. Символічними стали класичні архітектурні форми; пишні ордерні композиції символізували близькість чудового майбутнього, наочно ілюстрували його величні форми.

Парадокс, за висловом А. Іконнікова, полягав у тому, що “для більшості людей того часу все це не відповідало дійсності, проте сприймалося як форма міфу, котра дала змогу відчувати “ефект присутності”, що на якийсь момент відключав їх від проблем реального життя ... Архітекторів ... до створення квазіутопії приваблювала ... ілюзорна причетність до матеріалізації мрії” (А. В. Іконніков, 1997, с. 480).

“Серцевиною” методу соціалістичного реалізму декларовано турботу про людину – будівничого комунізму. У такому контексті першочерговим завданням радянської архітектури стало усунення поділу (як ознаки капіталістичної культури) на унікальну та масову архітектуру, що мало стати ознакою глибокої демократизації суспільства. Доказом такої “демократизації” слугувала, до прикладу, житлова архітектура та розуміння житла як “палацу”. Стереотип палацу, як втілення житла минулого, змінилося іншим: у масовій свідомості “палац” став символом торжества нового державного устрою. Утопічні ідеали вкорінено в державно-політичну ідеологію та суспільну свідомість, що формувалася. Це знайшло яскраве відображення в архітектурі, проте не на шляху соціалістичного реалізму, а реалізму соціального – як необхідного елементу загалом будь-якого архітектурного “відзеркалення”. Соціалістичний реалізм – теж реалізм, але навмисно доведений до ідеологічних та естетично-методологічних крайнощів (А. О. Пучков, 1997).

Ідеологічна основа формування ідей в архітектурі періоду II пол. 50–80-х рр. XX ст.

Зміни в СРСР відбулися, починаючи з 1954 р. з викриття культу особи Й. Сталіна. Протиставлення своєї політичної доктрини доктрині Й. Сталіна стало основою політики М. Хрущова. Період активної політичної діяльності М. Хрущова на посту Генерального секретаря ЦК КПРС до поч. 60-х рр. XX ст. називають “хрущовською відлигою”. Саме у цей час настала відносна свобода у творчій діяльності, зародився дисидентський рух, поширився самвидав. Проте на поч. 60-х рр. XX ст. стало зрозуміло, що “відлига” виявилася несправжньою весною. Двозначність внутрішньої політики тоталітарної системи полягала у тому, що поряд з декларуванням вільного національного розвитку М. Хрущов 1961 р. розробив утопічну доктрину “злиття” націй у єдиний радянський народ, що стало причиною змін у мовній політиці, зумовило нову хвилю русифікації. Радянська тоталітарна система, відгороджена від зовнішнього світу “залізною завісою”, з цілковито заідеологізованими засобами масової інформації, прищеплювала громадянам низку стереотипів. Стосовно національного питання, всю систему освіти, науки і культури спрямовано на завуальоване приниження гідності неросіян і, навпаки, – створення ілюзії величчя російської нації.

Видання з історії Української РСР стверджують, що у 50–60-х рр. XX ст. соціалізм у СРСР, а, відповідно, й Українській СРСР, переміг “...повністю, остаточно. Цей важливий висновок партія зробила тоді, коли на основі корінних соціально-економічних, політичних і духовних зрушень в житті радянського суспільства остаточно утвердилися соціалістичні суспільні відносини всередині нашої країни, а також змінилося на користь соціалізму співвідношення класових сил

у світі” (П. П. Гудзенко ред., 1977, с. 30). Радянська преса характеризувала період М. Хрущова, як час побудови соціалістичного суспільства, коли вже створено всі передумови для безпосереднього будівництва комунізму.

Політику “злиття” націй успішно продовжив Л. Брежнєв у 70-х рр. ХХ ст. На цьому етапі – “етапі розвинутого соціалізму”, за визначенням Генерального секретаря ЦК КПРС, Голови Президії Верховної Ради СРСР Л. Брежнєва, “досягнуто такого ступеня, такої стадії зрілості нового суспільства, коли завершується перебудова всієї сукупності суспільних відносин на внутрішньо властивих соціалістичних колективістських началах” (В. І. Ключков ред., 1979, с. 54). У цей час справді досягнуто певних економічних успіхів; зокрема здійснено перехід на, переважно, економічні методи управління, розширено права підприємств та введено економічні фонди стимулювання.

У галузі соціально-класових і національних відносин “зрілий соціалізм”, за Л. Брежнєвим, відзначається “подальшим зближенням усіх класів та соціальних верств, усіх націй і народностей країни, розквітом їх економіки й культури, посиленням братерського співробітництва в усіх сферах суспільного життя, зміцненням морально-політичної та ідейної єдності радянського суспільства, провідною силою якого виступає робітничий клас” (В. І. Ключков ред., 1979, с. 98). Важливою ознакою соціалізму, показником зростаючої соціальної однорідності радянського суспільства, торжеством національної політики КПРС стало утворення історично нової соціальної й інтернаціональної спільності людей – *радянського народу* (курсив – О. М.).

Концепція створення “нової” спільності людей та “нової” людини – радянської людини, як вершини моральної досконалості, покладено в основу радянської ідеології 70–80-х рр. ХХ ст. Пропагування “радянського” способу життя стало основною літературною та масмедійною темою: “Важливим підсумком великих соціальних зрушень, які відбулись у житті нашого народу, є радянський, соціалістичний спосіб життя ... Соціалістичний спосіб життя – це не тільки матеріальні, економічні фактори в діяльності членів нашого суспільства: водночас – це сукупність поглядів, ідей і уявлень, що впливають на відносини між людьми, класами, націями і народностями; він охоплює всі сфери суспільної діяльності трудящих СРСР; нерозривно пов’язаний з умовами соціалістичної дійсності, забезпечує колективістський, інтернаціоналістський клімат на виробництві, у побуті, у міжнаціональних відносинах і т. д. Все це створює необхідні умови для формування *нової людини* (курсив – О. М.), яка поєднає в собі ідейну переконаність високу культуру, всебічні знання” (В. І. Ключков ред., 1979, с. 205). Цей час характеризував себе, як час “розвинутого соціалізму”; згодом його названо часом “застою”.

Наступним важливим кроком політичних та соціальних змін стала середина 80-х рр. ХХ ст. У 1986–1987 рр. М. Горбачов оголосив курс на перебудову; відверта прозахідна орієнтація стала найважливішою особливістю його політики. М. Горбачов перший з радянських очільників описав Європу, як “наш спільний дім”. М. Горбачов прийняв закон про індивідуальну трудову діяльність, що стимулювало розвиток малого та середнього підприємництва. Проте політика М. Горбачова, як і його попередників, вирізнялася багатьма протиріччями які, згодом, призвели до руйнування всієї радянської системи.

Пошуки “соціалістичного стилю” в радянській архітектурі

У II пол. 50-х рр. ХХ ст. змінюється вектор розвитку радянської архітектури, виникає, розвивається і формується нова її ідея. У літературі стверджено, що “зміна творчої спрямованості радянської архітектури в середині 50-х рр. ХХ ст. визначалася свідомою необхідністю, яка виникла у процесі розвитку самої архітектури, у середовищі самих архітекторів, викликаючи взаємну професійну критику, боротьбу думок” (Н. П. Билінкін, А. М. Журавльов, 1985. с. 5).

В архітектурознавчій літературі послідовно викладено ідею про те, що різку зміну курсу розвитку архітектури в СРСР спричинено економічними чинниками: “творчі пошуки відтіснили на другий план роботу над економічними масовими типами споруд... ця робота набувала все важливіше значення у вирішенні важливих соціально-економічних завдань” (Н. П. Билінкін, А. М. Журавльов, 1985. с. 238). Практику “прикрашання” різко засуджено на Всесоюзній нараді будівельників у 1954 р. 4 листопада 1955 р. видано постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР

“Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві”, що ознаменувало новий етап у розвитку архітектури. Отже, одне командно-адміністративне рішення спрямувало розвиток архітектури в інше русло.

М. Хрущов засудив культ особи Й. Сталіна. Заперечувалося все, пов'язане з його іменем та діяльністю. Злочини тоталітарної системи асоціювалися із “живими” його свідками – архітектурою. Неокласичні форми, які були названі “надмірностями”, характеризувалися тепер як головна перепона на шляху вирішення соціальних завдань будівництва. Міф про “щасливе, прекрасне життя” замінено новим більш “практичним”, проте міфом “комунізм до 1980”. Утопічна доктрина “злиття” націй та концепція “радянської людини” відобразилися в архітектурі в принципі “зрівнялівки”, котрий забезпечував раціональний рівень мінімальних благ, зведених до фізіологічного мінімуму; це породжувало установку на безлике середовище для існування, тотальну стандартизацію та типізацію архітектури на теренах всього СРСР. Типова забудова стала своєрідним архітектурним двійником цієї доктрини.

У цей період з'являється необхідність обґрунтувати ідею нового напрямку розвитку архітектури. Пошук “соціалістичного стилю” став провідною утопічною ідеєю в архітектурній діяльності радянських теоретиків, оскільки виникла необхідність обґрунтувати спрямованість архітектури – формування “соціалістичного стилю” та його легітимізація. У працях, стосовно історії радянської архітектури, загалом окреслено соціалістичний стиль як такий, що відрізнявся від стилю “капіталістичного”, оскільки існував у соціалістичній країні. На думку М. Коломійця, “одним із завдань теорії і практики радянської архітектури є розкриття закономірностей її формування, боротьба за створення соціалістичного стилю”. Вихідним пунктом у вирішенні завдання стала аксіома про те, що “радянська архітектура – це нова сторінка розвитку світового зодчества, яскраве вираження ідей соціалістичного перетворення планети...” (М. С. Коломієць, 1971, с. 10). Труднощі виникли у понятті “національне в архітектурі”. Вираз “соціалістична за змістом, національна за формою”, стосовно архітектури, відпрацьовано впродовж 30-х рр. ХХ ст. Проте у добу “сталінського історизму” достатньо було прикрасити типовий фасад національним орнаментом і споруда ставала “національною”. У період II пол. 50-х рр. ХХ ст. “національне в архітектурі – це форма інтернаціонального, соціалістичного в умовах існування відмінностей у формах культури, побутових традицій” (М. С. Коломієць, 1971, с. 12). Ідеологічну спрямованість архітектури виражено у такій фразі: “сучасність характеризується загостреною боротьбою ідеологій соціалізму та імперіалізму. Ця боротьба знаходить вираження у всіх проявах суспільного життя, зокрема і в архітектурі” (М. С. Коломієць, 1971, с. 14).

Як бачимо, дефініція поняття “соціалістичний стиль” виявилася складною і нерозв'язаною проблемою, тлумачення її невиразні, основні аргументи почерпнуті з доповідей на партійних з'їздах. Теоретики архітектури з завданням концептуалізації поняття “соціалістичний стиль” навряд чи могли справитись. Незважаючи на жорстку залежність від державної ідеології, архітектура в СРСР розвивалася паралельно зі світовим архітектурним розвитком. У радянській архітектурі, як і у світі, домінував модернізм, що був обмеженішим, можливо примітивним, загалом якісно іншим. М. Коломієць писав про те, що: “творчість зодчого все більше зближується з рівнем свідомості суспільства, служить втіленню естетичних ідеалів народу... Сучасна архітектура – це якісно нове явище” (М. С. Коломієць, 1971, с. 15). Уніфікація стала однією із найважливіших рис соціалістичного стилю. Уніфікацію архітектури за канонами класицизму (30-ті – I пол. 50-х рр. рр.) змінила бездуховна уніфікація на основі промислового стандарту (II пол. 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) Уніфікація архітектури як одна з утопічних ідей мала важливу ідеологічну складову, оскільки сприяла уніфікації суспільства, допомагала формувати “ідеальну” радянську людину, важливими рисами якої були денационалізація, деіндивідуалізація, стереотипність поведінки та мислення. Парадоксальним, з погляду термінології, є поняття “соціалістичний стиль”. В історичних назвах, сформованих досі стилів, відображається не державно-політичний устрій епохи, а характеристики стилю, як такого. Термін “соціалістичний стиль” відображав лише панівний суспільний устрій тоталітарної держави того часу і вже цим повністю йому (устрою) підпорядковувався.

Висновки

Протиставлення нової суспільно-політичної доктрини досі наявній стало основою державної політики СРСР 30–80-х рр. ХХ ст., котра була ознаменована внутрішніми протиріччями. Двозначність політики тоталітарної системи СРСР полягала у декларуванні вільного національного розвитку і, водночас, розробленням утопічної доктрини “злиття” націй у єдиний радянський народ – історично нову соціальну та інтернаціональну спільність, складовою котрої є “нова” радянська людина, як вершина моральної досконалості.

Характеристика та дослідження ідеологічних підстав зародження, розвитку та формування соціалістичного реалізму, як творчого методу, свідчить про повну заангажованість архітектурної діяльності досліджуваного періоду в догматичну ідеологію держави. Суть соціалістичного реалізму як декларованого методу в архітектурі полягала в способі архітектурного мислення та формуванні архітектурної професійної свідомості, де панувала установка на соціальну утопію. Підсумовуючи успіхи у створенні соціалістичного реалізму в архітектурі досліджуваного періоду, можна констатувати, що формально його вдалося створити випрацюванням системи архітектурних прийомів та засобів, завдяки котрим ця архітектура стала пізнаваною.

Проблема формування і, одночасно, визначення змісту соціалістичного стилю стала пріоритетною у розвитку теорії і практики радянської архітектури II пол. 50–80-х рр. ХХ ст. Суть проблеми полягала у тому, що формування архітектури цього періоду відбувалося поза архітектурою, винятково під впливом ідеології держави та домінуючого у суспільстві міфу “нової соціалістичної епохи”.

Отже, ідеологічна складова утопічних ідей в архітектурі є очевидною і має низку підтверджень у вигляді нормативних актів, постанов та іншого щодо архітектури та у вигляді, власне, самої архітектури як матеріального втілення [утопічних] архітектурних ідей досліджуваного періоду.

1. Astaf'eva-Dluchach M. Y. *Sovet-suaya arkhytektura 1917 – 1940. Arkhytektura SSSR 1917, 1987.* – М.: Stroyizdat. – S. 17 – 99.
2. Bylynkyn N. P., Kalmykova V. N., Ryabushyn A. V., Serheeva H. V. 1985. *Ystoryya sovet-skooy arkhytektury 1917 – 1954 hh.: Uchebnyk dlya arkhytektornykh vuzov. spets. “Arkhytektura”.* – 2-e yzd., pererab. y dop. – М.: Stroyizdat. – 225 s.
3. Bylynkyn N. R., Zhuravlev A. M. 1985. *Sovremennaya sovet-skaya arkhytektura 1955 – 1980 hh.: Uchebnyk dlya vuzov.* – М.: Stroyizdat. – 224 s.
4. Hudzenko P. P. red. *Istoriya Ukrayins'koyi RSR. Tom shostyy. Ukrayins'ka RSR u period pobudovy i zmitsnennya sotsialistychnoho suspil'stva (1921 – 1941).* – К.: Naukova dumka, 1977. – 543 s.
5. Zabolotnyy V. H. red. *Vyshche ideolohichnyy riven' pratsivnykiv arkhitektury. Visnyk Akademiyi arkhitektury URSR, 2. 1946.* – S. 1 – 2.
6. Yvanov S. H. *Arkhytektura v kul'turotvorchestve totalyтарыzma: fylosofsko-éstetycheskyy analiz.* – К.: Stylos, 2001. – 168 s.
7. Ykonnykov A. V. *Ystoryzm v Arkhytekture.* – М.: Stroyizdat, 1997. – 557 s.
8. Ykonnykov A. V. 2012. *Mezhdu utopyamy y real'nost'yu. Arkhytekon: yzvestyya vuzov: setevoy nauchno-teoretycheskyy zhurnal, [online] 39. Rezhym dostupu: http://archvuz.ru/2012_33/3. [Data zvernennya 13 lystopada 2017].*
9. Kolomyets N. S. 1971. *Problemy formyrovanyya sotsyalistycheskoho stylya. Stroytel'stvo y arkhytektura, 6.* – S. 10 – 15.
10. Klokov V. I. red., *Istoriya Ukrayins'koyi RSR. Tom vos'myy. Radyans'ka Ukrayina period zmitsnennya sotsializmu i postupovoho perekhodu do komunizmu (1945 – 70-ti rr.). Knyha druha. Ukrayins'ka RSR v period rozvynutoho sotsializmu i budivnytstva komunizmu (kin. 50-kh – 70-ti rr.).* – К.: Naukova dumka, 1979. – 533 – s.
11. Marder A. P. *Éstetyka arkhytektury: Teoretycheskiye problemy arkhytekturnoho tvorchestva.* – М.: Stroyizdat, 1988. – 216 s.
12. Puchkov A. O., Simakova S. A. 1997. *Styl'ospadkoyemnist' radyans'koyi arkhitektury. Sproba pobudovy sotsial'noyi matrytsi. Materialy saytu “Arkhytektor Pavel Aleshyn”, [online]. Rezhym dostupu: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/puchkov/pu_sov_arch.html. [Data zvernennya 12 hrudnya 2017].*
13. Sedak Y. N., Dakhno V. P., Pyskovskyy YU. Y., Ladnyy V. E. *Arkhytektura Sovet-skooyi Ukrayny.* – М.: Stroyizdat, 1987. – 303 s.

IDEOLOGICAL UTOPIAN IDEAS CONSTITUENT OF THE SOVIET ARCHITECTURE FROM THE 30s TO THE 80s OF THE 20th CENTURY

© Morklyanyk O., 2018

In this article the author attempted to analyze the ideological constituent of the soviet architecture utopian ideas in the 1930–80s. An ideological background of the ideas development in soviet architecture of the analyzed period is emphasized.

A new socio-political doctrine opposition to an existent one became the basis of the USSR State policy in 1930–80s, which was commemorated by internal contradictions. Ambiguity of USSR totalitarian policy was in free national development declaration and at the same time elaboration of the utopian doctrine of “national merger” into one soviet nation – historically new social and international unity, the component of which is “a new soviet person” as a top of moral perfection.

A sequence of development stages and an idea formation of socialist realism is examined. The characteristics and research of ideological reason of the inception, development and the socialist realism formation as a formative method testify of full engagement of the architectural activity in the examined period in a State dogmatic ideology. The essence of socialist realism as an architectural declared method was in architectural thinking method and architectural professional consciousness formation, where an attitude to a social utopia dominated. While summarizing the success in creating socialist realism in architecture, it is possible to state that formally we succeeded in its creation through architectural ways and means system elaboration, which made this architecture recognizable.

The essence of an idea of searching a socialist style in architecture in the examined period is solved. The problem of formation and definition of the socialist style became prioritized in the development of theory and practice of the soviet architecture in the second half of 50–80s of the 20th century. The essence of the problem was in architecture formation in this period which developed behind the architecture under the influence of the State ideology and a dominating in society myth of a “new socialist epoch”.

Ideological utopian idea constituent in architecture is obvious and is confirmed in normative acts, regulations, etc. according to architecture and in the form of architecture itself as a material representation of [utopian] architectural ideas of the examined period.

Key words: utopian idea, soviet architecture, socialist realism, socialist style, architectural thinking.